

**TRADUCERILE DIN OPERA LUI VICTOR HUGO
CA VEHICUL AL MODERNIZĂRII LIMBII ROMÂNE LITERARE
ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA**

**THE TRANSLATIONS FROM VICTOR HUGO'S WRITINGS
AS A VEHICLE OF THE MODERNIZATION OF THE ROMANIAN
LITERARY LANGUAGE IN THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY**

Elena PETREA

**Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară
„Ion Ionescu de la Brad” Iași, ela_petrea@yahoo.fr**

Abstract

*Our paper aims to present some particular aspects concerning the contributions of the Romanian translations from Victor Hugo's writings in the first half of the 19th century, for the evolution of the Romanian literary language towards modernity. By attentively reading Constantin Negruzzi's translations from Hugo's **Ballades** and by using referential dictionaries, we have identified and analyzed the neologisms introduced by the Romanian translator, of which the greater part has been preserved in the Romanian vocabulary. These aspects represent an incontestable proof of the important role played by translators and translated texts in the stage of substantiation of Romanian literary language on modern bases.*

Cuvinte cheie: *Limba romana literara, împrumuturi neologice, traduceri, Victor Hugo, Constantin Negruzzi.*

Key words: *Romanian literary language, neological loan, translations, Victor Hugo, Constantin Negruzzi.*

În contextul primei jumătăți a secolului al XIX-lea românesc, alături de alte acțiuni precum susținerea învățământului românesc, deschiderea de teatre și înființarea de societăți, textele traduse în limba română din operele de valoare ale literaturii universale au contribuit la ridicarea nivelului cultural. Aflute într-o etapă a căutărilor și a ezitărilor, limba și literatura română aveau nevoie de modele valoroase, pe care oamenii culti, responsabili de formarea gustului public, le-au găsit în literaturile occidentale.

Îndrumători ai culturii românești din cele trei provincii, Gh. Asachi, I. Heliade Rădulescu și G. Barițiu au inițiat „o adevărată *politică* a traducerilor”, pe „criterii educative”, având drept scop „accelerarea procesului de integrare a națiunii române în sfera de idei, aspirații și interese ale civilizației moderne”[1]. Oferind modele tinerilor creatori, cărturarii români au intuit funcția traducerilor în îmbogățirea, perfecționarea și cizelarea limbii române. I.H.Rădulescu sublinia în *Prefața Gramaticii* sale din 1828 necesitatea traducerilor: acestea „înfrumusețează și nobilesc limba; prin ele intră în limbă toate fraturile și mijloacele de vorbire cele mai frumoase a deosebiților autori vestiți și îmbrățișându-le le face ale sale”[2]. Într-una dintre scrisorile adresate lui C.Negruzzi, același Heliade-Rădulescu sublinia necesitatea orientării spre limba naturală și contribuția traducerilor la modernizarea posibilităților de expresie:

„...Fără să stric limba cea legiuită odată de moșii noștri, ci numai după drumul și metoda lor să îndeplinesc lipsurile ce ei n-au avut vreme a le deplini-adică întru aceea ce se atinge de limba științelor, a literaturii cei nouă și a ideilor ce lumea a dobândit de atunci încoace – mi-am pus înainte a traduce ceva din autorii cei mai vestiți noi, mi-am ales după a mea aplecare pe de Lamartine și Byron; am vrut să văz pe cât se mlădie limba și pe cât este destoinică să exprime acele idei atât de frumoase, pline de patimă, înalte și posomorâte. Limba am aflat-o destoinică, căci ea mi-a fost

dascălul și ea singură m-a povățuit cum trebuie să o măi; și cine o va asculta, cine nu va ieși din regulile prescrise ale naturii ei va ajunge în scurt vreme departe, căci, nerătăcit niciodată, merge de-a dreptul fără a se abate. Destoinicia ei am văzut-o, am văzut-o mai destoinică decât pe cea franțuzească, căci este croită de la începutul ei să fie limba dacă nu a cugetării și a simțimentului, încai a cuvântului și a înțelegerii”[3].

Ideile lui Heliade Rădulescu și-au găsit ecou și în Transilvania. În articolul său intitulat *Traducere* și publicat în *Foaie literară*, anul I (1838), nr.1 din 1 ianuarie, G. Barițiu afirma: „Întru adevăr, meritul traducătorilor buni este mare, îmbogățirea limbii prin traduceri de treabă și descoperirea vistierilor din literatura altor popoare, aceste sunt meriturile lor”[4].

Siliți să transpună într-o limbă rigidă și săracă, traducătorii își mărturisesc adeseori ezitățile și simt nevoia să justifice împrumutul neologic: „Cu toată voința mea de a fi simplu în termeni noi - afirmă, în 1844, I.D.Negulici - am fost silit de a primi ideile cu ziceri din limba maica limbei noastre, precum și numirile tehnice și de ...objete”[5]. „Sarcina de a scrie [=a traduce] în o limbă încă neprelucrată la literatură și nedepinsă a tractarisi obiecturi mai înalte - scria Gh.Asachi - este mult mai simțitoare decât să pare, pentru aceea unii din cetitori vor întâmpina oarecare cuvinte și idei noă, dar aceasta nu urmează din plăcerea de a introduce în limba noastră cuvinte străine [...], ce din nevoia de a tâlcui [...] ideile și zicerile tehnice aflate în original”[6]. G.Barițiu arăta că „traducția este unul dintre cele mai puternice mijloace de a ne îmbogăți limba și de a o face mult mai mlădioasă”[7]. Mai târziu, într-un articol publicat în *Curierul românesc* în 1848, I.Heliade-Rădulescu insista asupra finalității pozitive pentru limba literară a versiunilor românești ale operelor străine: „Cu tradiția scrierilor arătate în precedenta însemnare, limba noastră, trecând prin toate dominiurile cunoștințelor umane [...] va legiui vorbe, fraze și expresii, se va lăți și întinde în toate laturile orizontului științei, și făcându-se capabilă a esprima orice cugetare, va deveni limba viitorului României”[8].

După cum se arată Ștefan Munteanu și Vasile D.Țâra, „transpunerea ideilor din operele literare, dar și din scrierile filozofice, științifice etc. străine, obligau pe traducător să găsească termenii echivalenți și expresiile corespunzătoare din limba română” și, astfel, „materialul limbii române era supus unei prelucrări, de pe urma căreia posibilitățile de expresie trebuiau să fie în câștig, să se multiplice și să se mlădieze”[9]. Traducătorii erau siliți să introducă termeni noi, preluați din originalul străin, atunci când limba română nu îi avea. Concomitent cu procesul de „românizare” a noțiunilor împrumutate, materialul însuși al limbii române era supus prelucrării, pentru a-și schimba „fizionomia”. Cu toate că „traducerile constituiau o întreprindere de interes general”, dat fiind numărul mare al celor care au participat, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, la transpunerea operelor străine în română[10], ne aflăm într-o fază „neprofesională” a muncii. C.Negruzzi nota lipsa de pricepere a contemporanilor, în marea lor majoritate traducători ocazionali: „Alta este a scri papagalicește, călăuzit de un dicționar și alta a arăta în limba sa, cineva, chiar ideea și simțul autorului străin”[11].

Dorița de a cultiva limba română, de a familiariza cititorii români cu un anumit gen, dar și de a deschide drumuri, oferind modele, explică inițiativa lui Constantin Negruzzi de a traduce *Baladele* lui Victor Hugo (*Odes et Ballades*, 1826); traduceri au apărut mai întâi în revistele *Albina românească*, *Curierul românesc* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* între 1839 și 1841, apoi au fost reunite în volum (la Cantora Foaiei Sătești, Iași, 1845; Tipografia Bermann-Pileski, 1863). Activitatea intensă de traduceri inițiată de I.Heliade-Rădulescu, prin *Colecția de autori clasici* și prin proiectul de *Biblioteca universală*, a făcut ca, în scurt timp, Victor Hugo să fie, alături de Lamartine, autorul cel mai tradus în secolul al XIX-lea.

Deși inegale și fără a se ridica la înălțimea originalului[12], traduceri lui Negruzzi reprezintă un reper fundamental pentru oricine intenționează să analizeze limba română literară din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Propunându-ne să analizăm limba traducerilor negruziene sub aspectul primelor atestări de termeni neologici, am considerat că putem astfel evidenția elemente fundamentale despre aportul scriitorilor-traducători în procesul modernizării limbii române literare, prin îmbogățirea vocabularului cu termeni noi, împrumutați din alte limbi. De asemenea, ne-am

bazat pe cercetările noastre anterioare, în cadrul cărora am identificat un număr de 400 de neologisme de origine latino-romanică a căror primă atestare se află în opera lui C. Negruzzi[13].

Din punctul de vedere al primei atestări în traducerea *Baladelor*, am identificat, conform *Dicționarului limbii române (DLR)* și *Micului dicționar academic (MDA)*, următoarele neologisme:

ardoare (1.înlăcărare stârnită de o pasiune; 2.(Pex) zel): „Cu lacrimi și cu ardoare/Să port am făgăduit” B6, p.261 (var.A, B[14]: „Cu adâncă suspinare”; vers.fr. «J’ai promis, dans mon noir chagrin»); *chagrin* = „tristețe”, „amărăciune”, „supărare”, „necaz”, „durere”; încărcătura negativă este accentuată de epitetul *noir*, „negru”, aici „sumbru, adânc”); înlocuirea operată de Negruzzi este atât de structură (epitet+subst ⇒ subst+subst coordonate) cât și semantică, prin introducerea unui anumit dinamism. Înregistrăm apoi acest neologism la Hasdeu, cu sensul 2 („Geișa și ...Sfântu[1] Ștefan...[erau] renumiți prin ardoarea cu care ademeneau în Panonia numeroase cărduri de sași”, *Istoria critică a românilor...*, 1875) și la Eminescu, folosit cu sensul 1, ca și la Negruzzi („O sărută [...] cu ardoare.”, *Nuvele*, /f.a./);

baiaderă: „Vino de privește danțul tinerilor baiadere” B15, p.300 (vers.fr. «Viens; nous verrons danser les jeunes bayadères») (Odobescu operează o lărgire de sens – „dansatoare de teatru”);

balenă: „Călare pe balene cu-a mele lungi picioare” B5, p.259 (vers.fr. «Ou, joyeux, devant moi chassant quelque baleine»);

dromader, fugos: „Să vezi cum s-adună seara fugoasele dromadere/Lângă puțul din pustii” B15, p.300 («Le soir, lorsque les dromadaires/Près du puits du désert s’arrêtent fatigués»); termenul *fugos* (E: fr. *fougueux, -euse*: «cheval fougueux; jeunesse fougueuse», derivat de la subst. *fougue*= «ardeur impétueuse, élan, enthousiasme») nu se găsește însă, așa cum ne-am așteptat, în originalul francez. Participiul trecut cu valoare adjectivală «fatigués» („obosite”) este transpus, în mod surprinzător, prin termenul „fugoase”, ceea ce afectează sensul determinantului, prin antinomia care se stabilește între cele două cuvinte. Ipoteza unei confuzii semantice este puțin probabilă; opțiunea traducătorului s-ar putea explica prin constrângerile de metrică și prin noutatea frapantă a noțiunii alese. Deși termen rar, adj. *fugos* este citat de *Dicționarul limbii române* și la I.L.Caragiale în vol. *Schițe ușoare* (1896), p.83, tot prin referire la un animal: „coapsa fugosului Pegas”;

fantomă: „La un loc cu năluci albe și fantomuri sperioși” B2, p.250 (vers.fr. «Parmi les spectres blancs et les fantômes noirs»); să notăm anularea în traducere a opoziției *blancs-noirs* din original, probabil din necesități de rimă; „Unde se plimbă falnicul/Fantom al lui Fingal” B4, p.256 (vers.fr. «S’asseoir l’ombre de Fingal»); „Monstruri care numai iadul a visat a lor fantomuri” B14, p.293 (vers.fr.«Des monstres dont l’enfer rêve seul les fantômes»); „Un alt fantom atunce pare/Că merge-n urma ei măhnit” B13, p.290 (vers.fr.«Un autre fantôme le suit»); neologismul apare apoi la Gr.Alexandrescu: „Un mormânt se desvelește. O fantomă-ncoronată din el iese...”, *Meditații, elegii...*(1863);

faun: „Un faun bătrân râdea în peștera pustie” B11, p.274 (vers.fr. «Un vieux faune en riait dans sa grotte sauvage»);

gentilom: „Și suntem nobil/Bun gentilom” B11, p.274 (vers.fr. «Nous qui, né de bons gentilhommes»);

intona: „Satana cu sumeție/Întonează o psalmodie” B14, p.295 (vers.fr. «Satan parodie/Quelque psalmodie»); Negruzzi a înlocuit verbul „cântă” din versiunile *A* și *B* cu neologismul „întonează”, modificând sensul din original, dar nu a recurs la verbul „a parodia” (acesta este atestat pentru prima dată la I.Golescu, *Condica limbii rumânești*, cca 1832);

sabat: „Teme-te să nu vezi câmpul unde sabatul s-adună” B10, p.273 (vers.fr. «Crains d’aborder la plaine où le sabbat s’assemble»);

vidam: „Bată-l vina! Ce-i pricina/Că vidamul de CONFLANS...” B12, p.282 (vers.fr. «Le vidame de Conflans/Suit sa dame...»).

Observăm că majoritatea termenilor de mai sus denumesc realități specifice lumii fantastice a *Baladelor* hugoliene.

O parte dintre neologismele identificate în versiunea românească a *Baladelor* au indicată prima atestare în alte scrieri aparținând lui C.Negruzzi (mai exact, conform MDA, în *Scrierile lui Constantin Negruzzi*, vol. I, *Păcatele tinerețelor*, București, Librăria Socec&Comp., 1872-1873). Acestea sunt: *atmosferă*, *amant*, *azur*, *amorezat*, *balcon*, *hidos*, *contesă*, *barieră*, *catacomburi*.

Pentru alte neologisme, considerăm că trebuie revizuită data primei atestări indicată în MDA și atribuită traducerii negruziene a *Baladelor* lui Victor Hugo.

a acorda (MDA: At: B.P.Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, 1873-1875): „Ea atunci lira îmi acordează/Și îmi rezice c-un glas ușor” B1, p.247; în primele două versiuni apărea verbul încordează; în vers.fr. avem: «C'est elle dont le luth d'ivoire/Me redit, sur un mâle accord». Versiunea propusă de Negruzzi modifică sensul originalului prin schimbarea subiectului acțiunii «me redit» („îmi spune iar”; să notăm și calcul „rezice”, opțiune mai puțin fericită, câtă vreme primele două versiuni conțineau forma „îmi povestește”) - nu mai este instrumentul, personificat în original, ci zâna - și introducerea unei prime acțiuni, coordonată copulativ cu a doua.

bengali (MDA: At: DA): „...glasul...mai dulce-i pare,/Decât a lui bengali” B15, p.299 (vers.fr. «La voix qu'elle préfère au chant du bengali»). Traducerea românească este destul de ambiguă, sensul subst. *bengali* fiind greu descifrabil și din cauza echivalării lui «chant» („cântec”) prin „glasul”.

burgrav (MDA: At: DA): Vânătoarea burgrafului, B11, p.274 (vers.fr. «La chasse du burgrave»)

cabală (MDA: At: I.Ghica, *Scrisori către V.Alecsandri*, 1887): „Unde-s scrise cu văpaie drăcești semne de cabală” B14, p.293 (vers.fr. «Où brillent flamboyants les mots cabalistiques»). Adjectivul „drăcești”, inexistent în textul sursă, este o intervenție a traducătorului menită să dea o anumită orientare interpretării cititorului.

falen (corect: *falenă*) (MDA: At: DA ms): „Ochii cei plini de lumină/Falenului zburător” B9, p.271 (vers.fr. «L'œil du nocturne phalène»). Neologismul este introdus de Negruzzi în ultima variantă, celelalte conținând hiperonimul „fluture”.

gal (MDA: At: DA, 1913-): „Vitezi sunt normandezii, iar galii ageri foarte” B7, p.264 (vers.fr. «Les Normands sont adroits ; les Gallois sont ardents»). Să notăm forma „normandezii” pentru „normanzi”, aceasta din urmă fiind atestată în chiar anul traducerii *Baladelor*, 1839, la I.A.Vaillant, în *Vocabular purtăreț*...

gnom (MDA: At: DA ms): „Iată gnomurile hâde răsuflând de moarte boare” B2, p.250 (vers.fr. «Dans leur gouffre sans fond les Gnomes vont descendre»); „Acel rubin din fruntea a regelui de gnomuri” B3, p.253 (vers.fr. «Quel rubis étincelle au front des rois des Gnomes»); „Vampiri, stafii și balauri, strigoi, larve, negri gnomuri” B14, p.293 (vers.fr. «Les larves, les dragons, les vampires, les gnomes»).

grotă: (MDA: At: I.Negruzzi, 1893-1897): „Grote de scoice am pe sub maluri” B15, p.299 (vers.fr. «J'ai des grottes de coquillages»). Neologismul este introdus în versiunea din 1863, în primele două apărând termenul „peșteri”.

halebardă (MDA: DA ms): „Junghi și săbii ascuțite,/Alebărzi mult oțelite” B7, p.265 (vers.fr. «Dagues, hallebardes, épées»). Negruzzi introduce determinanți calificativi, amplificând astfel enumerarea nominală din original.

infernal: (MDA: At: *Uricariul*..., 1848): „Și voi muieri infernale...” B14, p.294 (vers.fr. «femmes infernales»).

madona (MDA: At: Raoul de Pontbriant, *Dicționar româno-frances*, 1862): „Și tot ce popa/Madonei lui/Îi juruiește” B11, p.276 (vers.fr. «Tout ce qu'un prêtre à sa madonne/Donne»).

ondină (MDA: At: Eminescu, *Opere IV*): „Cu undinul se unește salamandra arzătoare” B2, p.250 (vers.fr. «Au frais Ondin s'unit l'ardente salamandre»); „Veniși să-mi vezi undinele...” B4, p.255 (vers.fr. «Viens-tu pas voir mes Ondines...»).

oratoriu (MDA: At: Negulici, 1848): „...ai avea/Oratoriul tău în casă” B9, p.271 (vers.fr. «...ton splendide oratoire»). Termenul este folosit de Negruzzi cu sensul, astăzi învechit, de „capelă”, „paraclis”.

silvan (MDA: Heliade, *Don Chiscot de la Mancha*, 1840): „Hidoși bătrâni silvani” B4, p.257 (vers.fr. «vieux Sylvains pétulants»; «pétulant» = „vioi”, „neastâmpărat”). Adjectivul „hidoși” folosit de Negruzzi (At: MDA: Negruzzi, *Scrieri I*) înlocuiește pe „grețoși” din primele două versiuni, opțiunea traducătorului mergând în sensul explicării noului termen, prin acumulare, în defavoarea fidelității de sens.

templier (MDA: At: CADE, 1926-1931): „Văd armele strălucite/Vestiților templieri” B6, p.262 (var.fr. «Admirez l’armure persane/Des Templiers, craints de l’enfer»)

turnir (MDA: At: Bălcescu, 1878): „...să strălucească îndoit aceste torneruri (tournois)” B12, p.279 (vers.fr. «...ce qui fit éclater ces tournois doublement»). Nesiguranța traducătorului se remarcă atât în forma neologismului, cât și prin păstrarea, între paranteze, a termenului în limba franceză.

urnă (MDA: At: Negulici, *Vocabular român...*, 1848): „Oh! Vreun mort a să mă-nchidă în a sa urnă pustie” B2, p.250 (vers.fr. «Un mort, parmi ses os, m’enfermait dans son urne»). În versiunile A, B, apare grafia „gurnă”.

vampir: (MDA: At: Negulici, 1848): „Vampiri, stafii și balauri, strigoi, larve, negri gnomuri” B14, p.293 (vers.fr. «Les larves, les dragons, les vampires, les gnomes»). Prima variantă a acestui vers conține doar un singur neologism: „Stahii slute și balauri, strigoi răi și negre gnomuri”, resimțit ca necesar datorită specializării sale semantice.

Comparând variantele traducerilor *Baladelor* tipărite succesiv, am notat înlocuirea de către traducător a termenilor vechi sau populari cu un neologism, care circula deja în limbă sau a cărui primă atestare o găsim în scrierile negruzziene. Procedul de înlocuire a unui termen vechi cu altul nou poate fi întâlnit la mulți scriitori din secolul al XIX-lea[15]. Studiul variantelor, puse la dispoziție de edițiile critice, este edificator pentru cunoașterea procesului trudnic prin care rezultatul final –opera – și-a dobândit desăvârșirea. Această observație, făcută de G.I.Tohăneanu în legătură cu actul creator[16], este valabilă și pentru textul tradus, a cărui recreare cu resursele limbii țintă se datorează traducătorului. În cazul de față, selecțiile lexicale operate de Negruzzi în diferitele versiuni publicate, opțiunea sa pentru un anumit termen dintr-o serie sinonimică deja constituită sau pentru introducerea altuia nou, precum și oportunitatea acestei alegeri și importanța sa în evoluția limbii literare, toate aceste aspecte sunt edificatoare pentru modul în care scriitorul moldovean a înțeles să se raporteze la limba română.

(B2, p.249) *văzduh* → *atmosferă*: „a văzduhului ființă”- „un atom al atmosferei”

(B4, p.257) *grețoși* → *hidoși*: „Grețoși bătrâni silvani”- „Hidoși bătrâni silvani”

(B6, p.261) *suspinare* → *ardoare*: „Cu adâncă suspinare”- „Cu lacrimi și cu ardoare”

(B8, p.267) *strașnic* → *fatal*: „Era ceasul acel strașnic” – „Era oara cea fatală”

(B9, p.271) *fluture* → *falen*: „Ochii cei plini de lumină/Fluturelui zburător”- „Ochii cei plini de lumină/Falenui zburător”

(B9, p.271) *gingașă* → *delicată*: „Cu a ta gingașă mână”- „Cu o delicată mână”

(B12, p.282) *domn* → *vidam*: „Îmblă domnul de Conflan” – „vidamul de Conflans”

(B12, p.280) *cu slăvire* → *cu mărire* → *colosal*: „Mănăstire/Cu slăvire/Notră-Dam”[A] - „Monastire/Cu mărire/Notră-Dam”[B] - „Catedrală/Colosală,/Notre-Dame”

(B15, p.299) *peșteră* → *grotă*: „Peșteri de scoice am pe sub maluri”- „Grote de scoice...”

(B15, p.301) *aburită* → *vaporoasă*: „Colo schimbând în aer a sa formă aburită/Albiul nor se duce...” - „Colo schimbând în aer forma cea vaporoasă/Albiul nor se duce...”

(B15, p.302) *fioros* → *misterios*: „Fantasticele noastre horuri prea fioroase” - „Fantasticele noastre hore prea fioroase” - „Fantasticele noastre hore misterioase”

Întrebarea firească este: *de ce a introdus Negruzzi aceste neologisme și în ce măsură opțiunea sa a fost justă?*

În unele situații, traducătorul folosește în versiunea revăzută un termen pe care limba română literară nu l-a păstrat sau, dacă l-a păstrat, astăzi acesta apare în dicționare cu mențiunea „învechit”: este cazul lui „falen”, folosit în loc de „fluture”, cf.fr. « phalène »= (entom.) numele mai multor specii de fluturi dăunători. Alteori, termenul neologic este specializat: „vidam” pentru „domn”.

De cele mai multe ori, sferile semantice ale celor doi termeni se intersectează. În cazul epitetului *colosal* (MDA: At: *Uricariul...*, 1848): (vers.fr. «Notre-Dame!/Que c'est beau!»), comparând versiunea finală cu primele două, observăm o suită de transferuri care stau mărturie pentru talentul traducătorului: exclamația din textul sursă este echivalată prin determinanți cel puțin la fel de expresivi, culminând cu adjectivul neologic, superlativ în sens concret, dar și ca intensitate a trăirii, în timp ce substantivul „mănăstire”, introdus din dorința de a explica, este înlocuit în mod adecvat prin „catedrală” (atestat în jurul anului 1834).

Deși au în comun semele /cavitate naturală/, /loc ascuns/, termenii „peșteră” și „grotă” nu cunosc aceeași frecvență a întrebuirii, neologismul fiind marcat ca „livresc” de dicționarele limbii române.

Epitetul neologic *fatal* (MDA: At: Eminescu) este folosit de traducător ca echivalent al fr. «C'était l'instant funèbre». Negruzzi ezită să introducă termenul „funebru” (At: Odobescu, *Scrieri*, 1887), folosește mai întâi structura „ceasul acel strașnic” - cu adjectivul de origine slavă, pe care îl resimte apoi ca învechit. Opțiunea lui Negruzzi respectă conotația dramatică a termenului din textul sursă.

Atunci când a înlocuit sintagma „a văzduhului ființă” prin „un atom al atmosferei”, traducătorul a intenționat folosirea figurată a termenului „atom” pentru a sugera micimea omului. Cei doi termeni sinonimi - „văzduh” și „atmosfera” - au în comun semele /sferă de gaze/, /spațiu larg/, dar neologismul cunoaște o specializare /plus tehnic/ și una /mediu social/, cât și folosirea sa în unele expresii figurate.

Traducătorul introduce neologismul *misterios* (MDA: At: Negulici, 1848) după ce primele două variante conțineau adj. „prea fioroase”, echivalent stângaci, imperfect, pentru fr. «nos chœurs fantastiques»; în același timp, subst. *choeur*, având sensul învechit de „grup de dansatori”, este echivalat printr-un termen propriu culturii țintă.

Concluzii

Din analiza limbii traducerilor negruzziene, reiese clar preocuparea traducătorului de a folosi un vocabular bogat și cât mai sugestiv, adecvat tipului de text la care s-a oprit. Negruzzi întrebuițează, cel mai adesea, cu spirit just, termenii noi, conștient de faptul că aceștia trebuie introduși în limba română o dată cu obiectele și noțiunile pe care le denumesc. În ciuda faptului că se declara împotriva folosirii neologismelor dacă există deja un corespondent în limbă, Negruzzi nu a respectat întotdeauna afirmațiile sale teoretice și a recurs la neologism chiar și atunci când limba română îi punea la dispoziție un termen din fondul vechi sau popular la fel de/mai expresiv. Asemeni altor artiști romantici implicați activ în problemele veacului, Negruzzi nu s-a mulțumit să ia atitudine și să teoretizeze, ci a transformat scrierile sale în căi sigure de pătrundere și răspândire a neologismelor.

Modernizarea limbii române coincide cu pătrunderea în limba scrisă a numeroase cuvinte din limbile occidentale, în special din franceză, cuvinte care au eliminat repede o mare parte din fondul mai vechi neogrecesc și turcesc, precum și multe regionalisme. Cu o nouă fizionomie, „vocabularul literar a devenit un factor de unificare lingvistică, ilustrând totodată vitalitatea limbii române, căci, fără a-și schimba specificul, ea a înglobat și a adaptat în scurt timp mii de termeni noi, pentru a exprima diverse aspecte ale vieții moderne”[17]. Vocabularul neologic a generat concurența termenilor, ca formă și sens, dezvoltarea sinonimiei lexicale fiind un capitol interesant, sub raport cultural și lingvistic, al dezvoltării și modernizării limbii române. Un rol important în această „lucrare” a limbii a revenit traducerilor, iar studierea transpunerilor în limba română a baladelor lui Victor Hugo, în versiunea de pionierat datorată lui C.Negruzzi, a furnizat elemente importante pentru determinarea gradului de participare a acestor traduceri la îmbogățirea și mlădierea limbii, la constituirea unei limbi române moderne și expresive.

Bibliografie

- Cornea, P., *Oamenii începutului de drum*, Editura Cartea Românească, București, 1974
- Cornea, P., *Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Editura pentru Literatură, București, 1966
- Hangiu, I., *Presa literară românească. Articole-program de ziare și reviste (1789-1948)*, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Gheție, I. și Seche, M., *Discuții despre limba română literară între anii 1830-1860*, în *Studii de istoria limbii române literare*, vol. I-II, Editura pentru Literatură, București, 1969
- Munteanu, Ș. și Țăra, Vasile D., *Istoria limbii române literare (privire generală)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983
- Majeru, L., *Victor Hugo și romantismul românesc (generația pașoptistă)*, Teză de doctorat, Universitatea din Cluj, 1997
- *** *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol I-II, Editura pentru Literatură, București, 1969
- Tohăneanu, G.I., *Dincolo de cuvânt*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
- Negruzzi, C., *Opere*, vol. I-III, Ediție critică de L.Leonte, Editura Minerva, București, 1974-1986
- Hugo, V., *Œuvres complètes, Poésie I*, Robert Laffont, Paris, 2002
- Jordan, I., *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Institutul de Arte grafice Alexandru A.Țerek, Iași, 1943

- [1] P.Cornea, *Oamenii începutului de drum*, Editura Cartea Românească, București, 1974, cap. „Cerere” și „oferță” în determinarea profilului traducerilor de la jumătatea veacului trecut, p.157.
- [2] Apud P. Cornea, *Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *De la Alecsandrescu la Eminescu*, Editura pentru Literatură, București, 1966, p.69.
- [3] *[I.Heliade Rădulescu către C.Negruzzi]*, în *Muzeul național*, an I (1836), nr.37 din 18 noiembrie, apud I.Hangiu, *Presa literară românească. Articole-program de ziare și reviste (1789-1948)*, Editura pentru Literatură, București, 1968, vol.I, p.41.
- [4] *Ibidem*, vol. I, p.64.
- [5] Apud I. Gheție, M.Seche, *Discuții despre limba română literară între anii 1830-1860*, în *Studii de istoria limbii române literare*, Editura pentru Literatură, București, 1969, vol.I p.280.
- [6] *Ibidem*, p. 281.
- [7] *Ibidem*, p. 281.
- [8] Apud I.Hangiu, *op.cit.*, p.VIII.
- [9] Ș. Munteanu, V. D. Țăra, *Istoria limbii române literare (privire generală)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, p.180.
- [10] Paul Cornea, *art.cit.*, vol.cit., p.52.
- [11] C.Negruzzi, *Asupra lui Saul*, în *Gazeta teatrului*, nr.12/1836, p.92, apud Liliana Majeru, *Victor Hugo și romantismul românesc (generația pașoptistă)*, Teză de doctorat, Universitatea din Cluj, 1997, p.111.
- [12] v. C.D.Papastate, *Costache Negruzzi traducător al „Baladelor” lui Victor Hugo*, în *Limbă și Literatură*, XXI (1969), p. 105-122; Sorina Bercescu, *Première version roumaine des Ballades de Victor Hugo*, în Angela Ion (coord.), *Victor Hugo*, Universitatea București, 1985; Muguraș Constantinescu, *Dumas et Hugo traduits par Negruzzi ou la traduction entre pionniérat et caducité*, în Anca Sîrbu et Liliana Foșalău (coord.), *Dimensions du discours littéraire au XIXe siècle: Hugo, Dumas, Zola*, Iași, Editions Universitaires « Al.I.Cuza » Iași, 2004;
- [13] Elena Petrea, *Constantin Negruzzi, neologizant*, în vol. *Identitatea culturală românească în contextul integrării europene*, Editura Alfa, Iași, 2006, pp.277-290.
- [14] L.Leonte notează astfel edițiile: *Albina românească*, 1839 [A]; *Balade de Victor Hugo*. Traduse de C.Negruzzi, Iași, La Cantora Foaiei sătești, 1845 [B]; Victor Hugo, *Balade*. Traduse de Const.Negruzzi, Iasi, Tipografia Bermann-Pileski, 1863[C].
- [15] v. și Boris Cazacu, *Probleme ale studierii lexicului*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, Editura pentru Literatură, București, vol. I, p.75 și urm.

[16] G.I.Tohăneanu, *Sinonimia dincolo de cuvânt*, în *Dincolo de cuvânt*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.13

[17] Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a „greșelilor”*, Institutul de Arte grafice Alexandru A.Țerek, Iași, 1943, p.24.